

ממני חליפה בשביל בני. לא חשבתי הרבה ופתחתי את הארון והוצאתי משם מכנסים ארוכים וחמים, שאפשר לכפתרם מתחת לברכיים, מכנסים שנועדו לספורטאים, למחליקי־סקי. הגשתי לו גם את המעיל ההוא... בצאת השוטר נשקתי בידו. אחרי ימים אחדים הודיעוני, שלפתע פתאום מת בני והחזירו לי את החליפה ששלחתי, אבל היא היתה לא שלי אלא של מישהו אחר. עדיכה אינני מסוגלת להתחקות על פשר הדבר.

ידעתי, שברגע זה הפכתי חלק מחייה והנני חי את חווייתה, את מאווייה ואת שעותיה האחרונות של בנה הנרצח. שמעתי את ספורה והלב התפוצץ בקרבי.

כנראה שנעצרתי, כי שאלה:

— האם עייפת, אדוני?

התקדמתי ללכת והיא ממשיכה:

— איני יודעת מה עשה בני, בקבלו את החליפה, אבל חוששתי, שהוא סבל הרבה עד קבלתה. אפילו אתה, אדוני, שישבת אתו בעת אחת, אינך יכול לשחררני מהספק ולהגיד לי זאת בודאות.

— גברתי, האנשים שם סבלו מאד, אבל היי תדורת הכרה, שפעלת הרבה למען בניך ברגעיו האחרונים.

— אבל אתה, אדוני, היית שם ואף־על־פי־כן יצאת חי ושלם. אלמלא המעיל ההוא שהמצאתי לו — לא הייתי הורגת אותו. הכיצד אוכל להיות שלוה עם מצפוני המיסרני יומם ולילה? עם כל יום חולף, מתעצמת הרטתי ומוסר כליות מציקני. אילו ידעתי לכל הפחות אם הילקוהו, אם הכאיבוהו וסבל, אם הרעל הקל עליו — הייתי נרגעת, ביודעי שהאצתי את קץ עינויו...

התאוששה רגע וחזרה:

— כן, אז הייתי שקטה.

מה יכולתי להגיד לה ואיך יכולתי לנחמה? האם לספר לה על העינויים המזוכיים של בנה הקדוש? האם לגלות לה את האמת, את התעלומה, שהחליפה עם הרעל לא הגיעה כלל לבנה? אם כן, הלא ודאי אדכרך ואפצע לחלוטין את נפשה הרצוצה בלא־הכח תחיה־נא האם המסכנה בתקוה, שבנה טרף נפשו בכפו, והיא סייעה לו בהחשת המוות הגואל.

(תרגום מפולנית בהשמטות קטנות — מ. המפל)

— למה הנך שואלת?

תפסה את ידי ושאלה:

— והחזקת מעמד?

— הלא את רואה!

— גם בני היה אולי מחזיק מעמד, אבל אני...

כאן הפסיקה. הרכינה ראשה ושיתררה ידי.

— גם בני ישב כאן, אולי במקרה הכרתו?

הסברתי לה, שלא הכרתי שום איש, כיון שנחבשתי בתא לחוד.

שתקה רגע והוסיפה שואלת:

— האם מאד היכר?

— היכן, איך שהיכה אך איכשהו התגברתי. ומה קרה עם בניך?

— אני הרגתי אותו...

הסתכלתי עליה במבט תמוה. אשה זו ודאי איבדה עשתונותיה,

אמרתי בלבי.

— בבית הסוהר הרגת אותו? הייתכן הדבר? הכיצד נכנסת

שמה?

זכור לכם השוק בא שוטטנו על פני הכביש הסלול אבנים.

דלגנו על הבאר שעל־ידה הטקו האכרים את סוסיהם. איזה נהג

עצר את מכוניתו לפני המסבאה.

עוד בינואר, 1942, הכין בנה של אשת־שיחי, בידעו שלא יוכל

להתחמק מידי הס.ס. רעל שהחביאו מתחת לבטנה של כיס מעילו,

על כל צרה שלא תבוא. אם יאסרוהו, ויחלץ מסבל החקירה, שמא

לא יעמוד בנסיון ולא יהיה בטוח בעצמו, ופן ישליל אחרים וימיט

עליהם אסון. זאת גילה לאמו.

אמנם, באחד הימים נאסר בחצר, בחטבו עצים, ואז היה לבוש

רק בכותנתו, בלי מעיל החליפה. סתבוהו בכוח, הכניסוהו לתוך

סירת האופנוע ונעלם.

הוסיפה לדבר וקולה חרד קסמא:

תמיד חיפשתי הודמנות לסלוח לו את המעיל בו נתפר צרור

הצינקה־אלי. הסתכנתי וסובבתי תכופות את ככר בית־האסורים, ופעם

אף העזתי לדפוק בשערי אסרו, לה שמעיל לא נחוץ לבני, כי

חם לו די, וציווני להסתלק סיד. חזרתי הביתה מיואש. למחרת,

בשעת־ליל מאוחרת, נשמעו נקישות בדלת דירת. הופיע שוטר ודרש

המצבה להנצחת קרושי זגלמביה בישראל

מקורו של האפר, הוא תיאר בישיבת הנהלת הארגון, בהנהלתו של הרה"ג, ר' מנחם האגר זצ"ל, שכיחן שנים רבות יו"ר האירגון של עולי זגלמביה בתל־אביב, עד פטירתו (1954), בקול מחניק ובעינים בוכיות, כיצד חיטטו והפכו ידיו באיסוף קומץ האפר, שעליו שמר כעל בבת־עינו, מהמשלוח האחרון של מגורשי יהודי אזורנו, 1943, שביניהם היו גם אשתו וילדיה, שנחנקו ונשרפו. בהסכמת הרבנות הראשית בתל־אביב—יפו, שהתערבה באותה פרשה, הוחלט אחרי שיקולים וחקירות, שיש להביא את ארגו האפר לקבורה כדון ישראל. בחודש אב, תשי"ב, 1952, נערכה ההלוויה בהשתתפות המונים — וצרור האפר נקבר במקום מכובד ומרכזי

מאז גירוש יהודי זגלמביה האחרונים, 1943, ממשכנותיהם והשמדתם הסופית, מתכנסים שרידי יהדות זגלמביה בישראל ובנכר באלפיהם לאזכרות־אבל לטבח אבותינו ויקירינו באזכרות־אבל. דברי־אזכרה ומספדי־מרויים אלה נותנים ביטוי־מה לכאבנו הצורב, וכל אחד מתייחד עם זכר בית־אבא שחרב. נאמרים פרקי תהלים ו"קדיש" צבורי לעילוי הנשמות הקדושות.

בשנת 1951 נמסר לוועד האירגון של יוצאי זגלמביה בתל־אביב צרור אפר של יהודי זגלמביה העקודים באושוויץ. ומסרו אחד משרידי סוסנוביץ שניצול בדרך פליאה, דוד זיכר, שהועסק כאסיר ליד כבשני־האש של המחנה. בשיחת עמן על דרכי הצלתו

את ה"מיטה" בועיר אנפין, שבה הובא לארץ ספרם של קדושי קהילות זגלמביה ואת צילומי המצבה הזמנית בבית הקברות והאנדרטה שהוקמה אחר-כך, מסרנו למשמרת ולגניזה לבית לחמי הגיטאות ע"ש יצחק קצנלסון, למורשת השואה והמרה, השוכן בקיבוץ לוחמי הגיטאות בגליל המערבי.

שנתיים נח האפר הקבור ללא מצבה ראויה לו, משום שחסרו האמצעים הדרושים להקמת אנדרטה לזכר פאר יהדות זגלמביה. לימים נאסף הסכום מתרומות שרידי אחינו, המצבה הוקמה על תלה לנחלת עולם.

במלאות 11 שנה להשמדת ערישת-הורתנו, בתשעה-באב, תשי"ד (8.8.1954) נערך טכס הסרת הלוט מעל האנדרטה, שעל גבי אבני השיש שלה חקוקים שמות שתיים-עשרה קהילות החרבות בזגלמביה:

בנדין, סוסנוביץ, דומברובה, זומבקוביץ, סטו'מישיץ,
מונדזשאב, צ'אלאדז', לגישה, גולונוג, גרויזה,
ניבקה, דאנדובקה.

הספידו: הרב האגר זצ"ל, עו"ד ד"ר רכטמן, ד"ר הלר כנציג מרכז התאחדות עולי-פולין בישראל וכותב השורות האלה. מחמת הדוחק הגדול והתרגשות הקהל העצום היה הכרח לוותר על הספידים של נציגי מוסדות הישוב ושליחי ה"לאנדסמאנשאפטים" שלנו בחו"ל, שבאו במיוחד לכך.

הבד השחור, שכיסה את המצבה הוסר על-ידי חברי הועד, ולעיני הנאספים הנסערים נתגלתה מצבה רבת-הוד. הקהל מרר בבכי. אנשים התעלפו. אחרי תפילת "אל מלא רחמים" ואמירת קדיש בציבור עזב הקהל את בית-העלמין, שהתקדש לנו ומשמש מאז מקום מיפגש לאזכרות הנערכות שנה שנה, בתשעה באב.

בעצרת-האזכרה ב"1957 אירע אסון מחריד, שנסתיים במותו של אחד חברינו המסורים ביותר לעניני ארגונו. עורך-הדין ד"ר פנחס (פאול) מייטליס ז"ל, מניצולי השואה, התרגש בעת הספידו רב-הרושם עד-לכדייך, שנפל על קבר הקדושים, ונפח נפשו הטהורה. גם במותו לא נפרד מאחיו האומללים, שאת מלוא הטראגדיה שלהם חוו מבשרו.

מ. ה.

המצבה ל"ב קהלות זגלמביה בנחלת יצחק
די מצבה צום אנדענק פון די 12 פארשניטענע קהלות פון זאגלעמביע
אין נחלת יצחק

ביותר בבית הקברות הישן בנחלת-יצחק, ליד קברי החיילים, שנפלו למען מדינת ישראל. טרח בכך יו"ר הארגון שעמד גם בראש הברה קדישא.

יום לפני ההלוויה חלה הרב האגר ונבצר ממנו להשתתף בהלוויה. בהפרדי ממנו, בלכתו לבית החולים, "אסותא", ביקשני שאנהל את טכס ההלוויה ואספיד גם בשמו את הללי השואה, שגרגירי אפרם הקדוש נטמנים עתם באדמת ישראל. ואכן, הקבורה קוימה לפי כל כללי המסורת המקובלת: נכרה קבר בו נטמן האפר, נאמרו תפילות, הוגד "קדיש" והושמעו הספידים.